

ראשונים) הכל תלוי אם ההריגה התבצעה תוך כדי הירידה או העליה, ללא כל הבדל בין לפניו ולאחריו. ואילו הרמב"ם פסק (רוצח ושמירת הנפש ויג) להפך: כל שמת בהולכה – שהיא הגבהה לפניו וירידה מאחריו – פטור מגלות. וכל שמת בחזרה – שהיא עליה מאחריו וירידה מלפניו – גולה. ופירושים שונים כתבו המפרשים בבאר דברי הגמרא לשיטה זו. וכן בארו בדרכים שונות את שיטת הרמב"ם בדין ירידה צורך עליה, שלפי הנראה מפשטות דבריו – דעתו לפטור.

דף ח

הערות ובאורים בפשט

יצא האב... ושליח בית דין – רש"י פרש שהלקהו מלקות ארבעים. וקשה, הלא אמדוהו שיכול לקבלם ופשוט שאם מת פטור (ע' במשנה להלן כב). ולכן פרש הראב"ד ז"ל שהלקה יותר ממה שאמדוהו בית דין. אך אין הכוונה שהוסיף על מה שאמדוהו, כי אז הוא חייב, שאין זו הכאה של מצוה כלל (ע' להלן כב). אלא מדובר שטעה במנין של האומד, וסובר שהוא בכלל מכות מצוה [כגון שהדיין בעצמו טעה, והשליח סובר שמכהו כדין. שבות יעקב ח"ג קמ]. והרמב"ם (רוצח ה,ו) כנראה אינו סובר חילוק זה, ולכך פרש שהמדובר על שליח בית דין הכופה את המסרב לבוא לב"ד. ולישב שיטת רש"י יש לומר שהיתה טעות בעצם האומד, שנתברר על ידי אחרים שטעו באומד, ולכך הרי זו שגגה ולא אונס (עפ"י זכר יצחק סד. וע"ע באריכות בחדושים שעל הש"ס המיוחסים להגר"ח).

אמר רב פפא לא צריכא אלא לאשפה העשויה ליפנות בה בלילה ואין עשויה ליפנות בה ביום, ואיכא דמיקרי ויתבי... – ואין זו אוקימתא רחוקה לסתימת המשנה 'הזורק אבן לרשות הרבים' – כי אדרבה, זהו המקרה המצוי ביותר להתרחשות אסון, כי ברה"ר אין מצוי שאדם ירוק, ובאשפה שאינה עשויה ליפנות כלל, לא מצוי שיוזק אדם (שמעתי).

ואפשר שלכך נקטה המשנה 'רשות הרבים', כדי לומר שאם היתה זו אשפה שאינה עשויה ליפנות אף בלילה, אלא רק איכא דמיקרי ויתבי – פטור, כמו שכתבו התוס', שלא היה לו להעלות על דעתו דאיכא דמיקרי ויתבי, ורק אם בלילה היא משמשת את הרבים, חייב עליה ביום.

(ע"ב) 'טמא יהיה – לרבות טבול יום. טמאתו בו – לרבות מחוסר כיפורים. אמר ליה: אנא מעוד (טמאתו) קאמינא' – טמא יהיה משמע לעתיד, שעד הערב יהיה טמא ואין בידו להסיר ממנו טומאתו, וזהו טבול-יום. אבל טמאתו בו משמע בהווה, כי בידו להסיר טומאתו בכל עת, ע"י הבאת כפרתו.

עוד טמאתו בו – לרבות נטמא במת מצוה, שלכן כתוב זאת גבי משכן ה' טמא – כי במשכן ארע לפעמים שהיו צריכים ליטמא למת מצוה כמו מישאל ואלצפן שנטמאו לנדב ואביהוא, ולכן כתב זאת גבי משכן ולא מקדש (משך חכמה חקת כט, יג. [ע"ע בשו"ת דובב מישרים (ח"ג קכד) שהעיר מדוע הוצרכו לדרשה ולא למדו מפרשת 'יהי אנשים']).

עוד שמעתי לפרש שמ' עוד טמאתו בו' נלמד שענין החיוב אינו על אירוע הטומאה אלא על הישארותו במצב שהוא טמא, וממילא משמע שאין חילוק אם כשנטמא היה ברשות או במצוה.

רבי ישמעאל אומר: מה חריש רשות אף קציר רשות' – 'מכאן מוכח דאפילו לרבי ישמעאל דאית לי' (ברכות ל"ה): הנהג בהם מנהג דרך ארץ, מכל מקום אין עבודת האדמה בא"י מצוה כשלעצמה' (מהגר"א נבנצל שליט"א).

דלמא חרישת עומר דמצוה... – '... ותמהת איך תהיה החרישה מצוה לשם עומר, ואפילו חורש בגנות צריפין ובעין סוכר שמשם מביאין את העומר, דשמא אותו שדה לא יבכר ושל חברו יבכר יותר, ולא מזה יביאו אלא משדה אחר, או שמא תלקה בשדפון וכיו"ב; – נראין לי הדברים פשוטים, שזה המתכוין למצוה ומהשם משפטו יצא, ואין הכל הולך אלא אחר הכוונה, וכל המתכוין למצוה ונאנס ולא עשאה – מעלין עליו כאילו עשאה. ומשום כך פטרו האב המכה בנו והרב תלמידו, שכל אלו מתעסקין במצוה, ועוד שאי אפשר לעמר בלא חרישה. אלא דמצד אחר דחה רבא, דחרישה לשם עומר לאו מצוה, דכיון דאילו מצא חרוש אינו חורש – לאו מצוה היא' (שו"ת הרשב"א ח"א תקלד).

עבד וכותי גולה על ידי ישראל וישראל גולה על ידי כותי ועבד – ברייתא זו נוקטת כותים גרי אמת הם, וקודם שגזרו עליהם להיות כעכו"ם לכל דבריהם (ע' חולין ו). אבל להלכה דינם כגויים גמורים ואין ישראל גולה או לוקה על ידיהם (עפ"י ר' יהונתן מלונגיל. ובוה בארו האחרונים את השמטת הרמב"ם דין הכותי. וע' חזו"א י"ד ב, יח).

ואף על פי שמדובר כאן לפני שגזרו עליהם, אעפ"כ אמרו בהמשך שהם אינם עושים 'מעשה עמך'. ונראה שהיו מקולקלים ועומדים מתחילה, שהיו פורשים מדרכי ציבור ולא היו עולים לירושלים ולא מצטערים בצער הכלל, וכפרו בתושבע"פ (עפ"י פירוש הגר"ח קניבסקי שליט"א למסכת כותים ב, ג) בבאור דברי הריטב"א כאן, ועוד).

עיונים וציונים

אלא כח כחו היכי משכחת לה... – מבואר שהכל מודים שב'כח כחו' פטור מגלות, אלא שחלקו רבי וחכמים באיזה אופן נחשב 'כח כחו'. ודוקא לענין חיוב גלות, אבל לנזקין – כתב הרא"ש (ב"ק פ"ב ב) שהרי זה ככחו וחייב (רש"ש).

וכן משמע מדברי הרמב"ם (ספ"ו מהל' רוצח) שכח כחו הוי כאנוס ולכך פטור מגלות. ולפי טעם זה מובן שבנזקין חייב, שהרי אין פטור אונס בנזקין, עכ"פ בכגון זה שאינו אונס גמור. ואמנם אילו היה הטעם לפטור מגלות משום שכח כחו נחשב כ'ארמא' – גם בנזקין היה לפטור (עפ"י אילת השחר. וע"ע בענין כח כחו בספר אור שמח רפ"ט מהל' שבת).

אם מכשיצאתה האבן מידו הוציא הלה את ראשו וקבלה – הרי זה פטור – 'יש לעיין בזורק את האבן ולא הי' ראשו של הלה במסלול האבן אבל הי' עומד להגיע למסלולה, כגון שהוא נוסע ברכבת, כך האבן תפגע בו, אי חייב או פטור' (מהגר"א נבנצל שליט"א).

יש להעיר שבב"ק לג. נחלקו שתי לשונות בגמרא אם הפטור של 'ממציא את עצמו' נאמר רק לענין גלות, או גם לענין תשלומי נזיקין. וכן פסק הרמב"ם (חובל א, יט) שפטור מכלום. ומשמע בגמרא וברמב"ם שגם לענין נזיקין, מקור הדין הוא מן הכתוב הזה ולא מצד הסברא גרידא. ואף על פי שהכתוב מדבר ברוצח, וכיצד למדים ממנו לנזיקין, והלא הרבה אופנים התמעטו בדין גלות ולא במקום אחר? אלא על כרחנו לומר שלמדנו מכאן שפטור מצד הסברא, שנחשב כאנוס. ועל כן מסתבר שאם המסלול ידוע מראש אין זה אונס.

ולפי"ז אפשר שלא נאמר זה אלא בכגון הוצאת ראש מחלוק, אבל אם היה הניזק באותו מקום, אלא שזו קמעא וכדומה, אפשר שאינו בכלל 'ממציא את עצמו' וגולה ומשלם ד' דברים. שהרי אם נאמר שגורת הכתוב היא, כיצד למדים מכאן לענין ד' דברים.

אך קשה אם מצד אנוס מדוע פסק הרמב"ם שפטור מכלום, אף מנזק, והלא אדם מועד לעולם, ואפילו לדעת הפוסקים באנוס גמור, הלא אין זה בכלל אנוס גמור. ודאי צריך כפרה – כדמשמע ברש"י שבועות ריש דף ח וע"ש בשא"ר [ואכן הטור פסק שחייב בנזק ופטור מד' דברים]. ונראה שהסברה היא משום שאין המעשה מתיחס לגמרי לעושה, אלא כאילו היה הלה שותף בנוקי עצמו. ועדין יש להסתפק באופן שהנרצח כבר היה באותו מקום אלא שזו. וכן יש לעיין כיצד הדין בנכרי שהרג בשוגג באופן זה; שאם הפטור מצד קרוב לאנוס, גם הוא פטור, כנראה לכאורה מהסוגיא להלן ט. אך אם זו גזרת הכתוב בדין גלות, אין זה שייך בנכרי, ודינו כשאר שוגג שאם הרגו גואל הדם אין נהרג עליו (ערמב"ם רפ"י מהל' מלכים).

'לימא, כיון דאילו גמיר לאו מצוה השתא נמי לאו מצוה? – התם אע"ג דגמיר מצוה...' – לכאורה היה מקום לחלק, שחשבת העצים אינה אלא הכשר מצוה, ואילו כאן ההכאה בעצמה היא מעשה החינוך, והלכך אע"פ שבגמיר ננקוט שאינו מצוה, מ"מ כאשר אינו גמיר יש כאן קיום מצוה ממש, לחנכו בהכאה.

יש לומר שלפי דעת השואל ההכאה אינה אלא הכשר מצוה כדי שילמד. ואכן תרצו שאין זה כך, אלא ההכאה מצד עצמה היא חיובית.

וטעם ההכאה בדגמיר – נראה מדברי הרמב"ם (בפרוש המשנה כאן ובחבורו הגדול – הל' רוצח ה,ה; דעות ו,י; תלמוד תורה ב,ב) שמכה אותם כדי לתקנם בדרך ישרה ובמידות טובות. וזו כוונת הגמרא, שגם אם הוא לומד יש צורך בהכאה לצורך תיקון אישיותו.

ובדרך עץ חיים' לרמח"ל (בד"ה הנה התורה) נראה שבגוף היסור שמיסר את בנו, יש בו תועלת לסילוק יצרו הרע ממנו. וכן יש לדייק מאגרת הגר"א. וע"ע באור הגר"א משלי יג, כד. וע' בזה במכתב מהגרא"א דסלר – במכתב מאליהו ח"ג עמ' 361. [עוד על הכאה והענשה בחינוך מפי חכמים בדורות מאוחרים ובדורותינו אנו – ע': אבן שלמה (להגר"א) ו,ד; יסודות החינוך לרש"ד הירש; מכתב מאליהו (ח"ג עמ' 360); כללי החינוך וההדרכה (להר"צ מליובביטש); שו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ב קג וח"ד סוס"י ל); איש וביתו (להר"י כ"טוב. פרק כה עמ' תלה-ז); בנתיבי החינוך (להר"י ברובנסקי); בנין וריעה בחינוך (להר"י וולבה); מסילות חיים בחינוך (להר"י פרידלנדר. עמ' 21 והלאה); הורים כהלכה (לוי. עמ' 9, 78-80)].

שו"ר בשו"ת אגרות משה (ח"א קמ) שנשאל הגר"מ פיינשטיין זצ"ל מבנו על באור הגמרא, וכקושיא דלעיל, והשיב לו כעין האמור. ואולם הוסיף שכוונת רבא בתשובתו שאם בתחילה לא למד והגיע לו עונש, אף על פי שאח"כ החל ללמוד, וכבר אין צורך בהכאה בשביל העתיד, אעפ"כ מענישו על העבר, ולכן נחשבת ההכאה מצוה חיובית ולא כהכשר לחינוך העתידי. ולפי"ז כתב, אם הבן אכן היה גמיר מתחילה, אין צריך להכותו – 'כדמסתבר' [וע' לו עוד ביו"ד ח"ד סוס"י ל שמה שאמרו שיש מצוה להכותו אע"ג דגמיר, דוקא כשיש עליו 'קצת טענה']. עד כאן תורף דבריו.

ולא הבנתי, מלבד שהפשט הפשוט לכאורה מורה להפך [וכן בבאור הגר"א (משלי יט, יט) מבואר שההכאה אינה עונש אלשעבר אלא בשביל העתיד בלבד], גם להלן בע"ב מבואר שבכל אופן האב המכה את בנו פטור מגלות, ולא יצויר חיובו אלא בשוליא דנגרי, ע"ש. ולפי דבריו הרי לא אמרו 'בגמיר' רק כשלא למד מתחילה ומענישו על העבר. וי"ל שאין זה בנמצא שלא תהיה עליו טענה כלשהי על העבר.

'הדר אמר רבא לאו מלתא היא דאמרי...'. – על חזרתיו של רבא, ע' במובא ביוסף דעת קדושין לב.

(ע"ב) 'יצא קציר העומר שהוא מצוה' – 'נראה דר' ישמעאל אית לי' דמצות קצירה דוחה את השבת, או אף דאין זו דחי' דהא לא נאמר פסוק זה בפרשת קרבנות אלא בפרשת שבת, אלא דלא

נאמרה שבת על מצות קצירה, ודלא כסוגיא דמנחות ע"ב. דאית לה דאינה אלא מכשירי מצות הקרבה, ואם אפשר לעשותה מערב שבת אינה דוחה את השבת. ובוה ניהא דהרמב"ם פסק כפשטה דמתני' דנקצר ביום כשר ודוחה את השבת, ודלא כדאוקמוה בסוגיא דמנחות, דסוגיא דהתם אלבא דר' עקיבא. ואף דר' ישמעאל ור"ע הלכה כר"ע, הכא הלכתא כר' ישמעאל משום דההיא דעשר נטיעות הלכה למשה מסיני אתיא כותי' כמבואר במו"ק ד. ונ' דהני מילי בעומר הבא מא"י בליל ט"ז, אבל הבא מחו"ל או הנקצר ביום אף למ"ד דכשר אינו כשר אלא להקרבה, אבל מצות קצירה אין בו' (מהגר"א נבנצל שליט"א). ע"ע שפת אמת מנחות עב.

'בשוליא דנגרי – שוליא דנגרי חיותא הוא דלמדיה? דגמיר אומנותא אחריתי' – יש מן האחרונים שהקשו, הרי אמרו לעיל שהמכה את בנו פטור רק מפני הטעם של 'סר בנך', ובלאו הכי לא היה זה נחשב הכאה דמצוה כיון דאילו גמיר לאו מצוה, השתא נמי לאו מצוה. ואם כן, כלפי אומנות הלא אין שייך טעם ד'סר בנך', כי אם למד אומנותו כהוגן אין כל סיבה להכותו, וצריך א"כ לחייבו גלות, ומה שאלו 'חיותא הוא' (ע' באוצר מפרשי התלמוד. וע"ע באילת השחר). ויש שתוצו שאכן לפי מה שרבה חזר בו מדבריו הראשונים, שוב גם ללא סברת 'סר בנך' נחשב מצוה [ע' מגדנות נתן. וכן צדד באבי עזרי (קמא, הל' רוצח ה,ה) בדעת הרמב"ם. ואולם ציין שהריטב"א לא כתב כן].

ונראה שכשאמרו 'שוליא דנגרי' שוב אין מדובר כלל על הכאה, אלא שתוך כדי שמלמדו מלאכת חרש, נתזה בקעת וטפחה לו על פניו ומת (וכההיא דב"ק לב). תדע שכן הוא, מדנקטו 'שוליא דנגרי' ולא אמרו שהכהו ע"מ ללמדו אומנות. וכיון שאין כאן הכאה לצורך חינוך – לכך גולה.

והקשו, הלא הלימוד שמלמדו אומנות הוא מצוה כשלעצמו, ושוב יש כאן עיסוק במצוה ממש, ומדוע גולה, והרי זה דומה ממש לעושה סוכה, שאע"פ שאם יש לו סוכה בנויה פטור מלעשות, כל שאין לו – הרי זה מצוה, ואם הרג תוך כדי עשייתה – פטור [כמו שכתב רש"י לעיל בע"א בד"ה השתא נמי. ואינו דומה לחטיבת עצים שאינה חלק מן המצוה כלל, ולכן שם חייב גלות, ודומיא דחטיבה היא ההכאה – לולא סברת 'סר בנך' – שאינה אלא אמצעי כדי לחנך. ולכן רק לענין הכאה הוצרכנו לסברת 'סר בנך'].

ותרצו שמדובר שכבר למד אומנות ושוב אין כאן מצוה. [ובאמת היה אפשר לומר שמדובר ביער וכדו' – אלא שאין במשמע כן, דלמאי נקט אב וכן, וכמוש"כ התוס'. לכך תרצו שמדובר בדבר הוהוה בין אב לבן, שמלמדו אומנות ואעפ"כ גולה, כי אין כאן מעשה מצוה].

אכן, גם הכאת האב לצורך לימוד אומנות, בכלל הכאה של מצוה היא, שגם זה חלק מדין חינוך הכללי (וכמו שכתב הרמב"ם בהל' רוצח ה,ה), אך הטעם שפטור בזה, לא משום לימוד האומנות אלא מטעם 'סר בנך'.

ולפי זה יש לומר שאם שוכר לו האב מי שילמדו אומנות, והרג תוך כדי שמלמדו – נראה שפטור, שהרי עיסוקו עתה במעשה מצוה. ואמנם עיקר המצוה מוטלת על האב, אך עכ"פ במעשה זה מתקיימת המצוה. אבל אם הכהו אותו מורה ובהכאתו נהרג – לכאורה נראה שחייב גלות, כי כאן קיימת סברת 'כיון דגמיר לאו מצוה, השתא נמי... ואין קיימת סברת 'סר בנך' – שהרי אותו אדם אינו בכלל מצות חינוך של חברו.

אך במלמד תורה לבן חברו, שייכת הכאה אף בדגמיר, כיון שהוא אחראי ללימודו ולחינוכו. וכמבואר בגמרא, שהרי גם על רב הרודה לתלמיד אמרו שפטור, והלא הטעם הוא משום 'סר בנך'.

וע' בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ב קג) שדן באיזה אופנים ומגבלות מותר למלמד להעניש. ובתוך דבריו כתב שזה שאמרו בסוגיא שאף בגמיר יכול להעניש, הוא דוקא אם לפי כשרונותיו של הילד יכול ללמוד טוב יותר, ומתעצל בעיונו וכדומה (וע"ע שם יו"ד ח"ד סו"י ל).

ובשו"ת שבות יעקב (ח"ג קמ) דן אודות מלמד שהכה את תלמידו וחבל בו, האם מתחייב בד' דברים, וכתב לפטרו מן הדין מפני שעוסק במצוה הוא, וכדין גלות. וסיים: 'ולא נעלם מאתי שכתב בתשובת הראנ"ח (ח"א קיא) דשליח ב"ד שהכה מפני

כעס וחימה – חייב, מכל מקום בת"ח דאורייתא הוא מרתחא, בפרט שהוא צער גדול כשלומד עם התלמיד ואין משיגה לתת לב על לימודו – יש לפטור מכל.

אבל מכל מקום כדי שלא יהא רגיל לעשות כן, כי לא נאה לחכם להיות כועס ולא קפדן מלמד, כי כעס בחיק כסילים ינוח – למגדר מלתא שלא לעבור על דברי חכמים (שלא להכות) רק בעקרתא דמסאני, פסקתי שישלם לרופא לרפאות בטוב. וה' ינחני בדרך אמת והטוב'.

אמרו בתוספתא (פרק ב) שרופא אומן שריפא ברשות בית דין, והרג – גולה. ואם תאמר הלא עיסקו מצוה, וכהכאת האב והרב? אלא שיש לחלק ביניהם, כמבואר כאן בגמרא. אלו הם דברי הרשב"ץ (בח"ג פב). ולכאורה כוונתו לומר שכיון שאילו נרפא מעצמו – לאו מצוה הוא, השתא נמי. וכנראה סובר שמעשהו אינו אלא בגדר הכשר מצוה, וכחטבת עצים לסוכה. וצ"ע. ועוד כתב שם שזה אמור רק ב'רופא אומן' – כלומר במלאכת היד, שיש בזה ענין חבלה ורציחה, והלא כלי ברזל ממת בכל שוה, אבל רופא שמתכוין לרפאות ונתן לו סמים וכדו', והמיתוהו – פטור, שאין לו אלא מה שעניו רואות ושיקול דעתו. וכיוון לכך הגרשו"א זצ"ל (מנחת שלמה ח"ב פב, ח), שאין מדובר בטעות בשקול הדעת אלא כגון ששגג ונתן תרופה אחרת בטעות, או לקח בטעות איזמל לא נקי וכד'.

'לא קשיא הא ר' שמעון והא רבנן; לר' שמעון דאמר חנק חמור מסייף, שגגת סייף ניתנה לכפרה
שגגת חנק לא ניתנה לכפרה...' – יש מן האחרונים שהעיר, הלא במעשה זה יש שתי עבירות נפרדות: הריגת אדם והכאת אביו, ומדוע יפטור מגלות, הרי הגלות תכפר לו לפחות על הריגת הנפש. והרי זה כמי שהרג בשגגה בשבת – הכי נאמר שכיון שבמזיד הוא נסקל, לא יהויב גלות? ואמנם כבר כתבו לחלק; שם אפשר לו להרוג שלא בשבת, וכאן אין שייך שיהרגו ללא שיהויב בחנק. אך עדיין יש לשאול הלא אם לא ידע שהוא אביו, נראה שלא נחייבו חנק אלא סייף? (ע' מגדנות נתן אילת השחר ועוד).

ונראה לכאורה שכיון שאין אזהרה מיוחדת למכה אביו, אלא היא כלולה באזהרת 'פן יסיף' האמורה בכל אדם (כמובא בתוס' סנהדרין פה. מספרי). וכן לענין הריגתם, נראה פשוט שאם כי בעשית חבורה לאביו אינו חייב ללא הוצאת דם, מ"מ אם הרגו ללא הוצאת דם – חייב חנק, שהרי המקור להוצאת דם בחבורה נלמד מ'מכה נפש בהמה' – אם אינו ענין למכה בהמה תנהו ענין למכה אדם (סנהדרין פד:), ועל כן צריך דוקא הוצאת דם – הוא הנפש, אבל אם הוציא נפשו ממש – ודאי הוא בכלל 'מכה נפש' גם ללא הוצאת דם. ועל כן נראה שהריגת אחר והריגת אביו, שם אחד להם – משום 'מכה נפש'. וכיון שבעצם אין כאן שני איסורים נפרדים, אלא שבאביו החמירה תורה בעונשו של המכה. לכן הוא נידון כהריגת אדם חמורה, שדינה בחנק ולא בסייף. ואמנם אילו לא ידע שהוא אביו לכאורה אין דינו בחנק [גם כשהתרו בו על 'מיתה' סתם, למ"ד דמהני] מפני שאי אפשר להמיתו בחמורה (לר"ש דחנק חמור) כשסבר שדינו בסייף, אך אעפ"כ אין כאן שני איסורים. וכל זה לפי הנחת האחרונים הנ"ל, שבשתי עבירות נפרדות, אין צריך מיעוט. אך באמת לפי המובא במדרש (ספרי זוטא וילק"ש מסעי) אכן נתמעט 'פרט למכה בשבת'. ואמנם בפירוש זית רענן (לבעל מגן אברהם) פרש שממעט חובל בחברו בשבת מגלות. אך צ"ב מדוע צריך מיעוט לכך, ולכאורה מחוור יותר לפרש (כמו שפרש בפנים יפות) בהורג נפש בשבת, שכיון שבמזיד נסקל אין לו דין גלות. אלא שבתלמודין לא הובא זאת, ומשמע שאף בשבת גולה, ובכל זאת התמעט מכה אביו, לפי שאין זו עבירה נפרדת, כנ"ל.

'כגון שהכהו הכאה שאין בה שוה פרוטה...' – בדין הכאת עבד כנעני, אם לוקה ואימתי – ע' במובא בב"ק פז.

דף ט

'כאן בגר תושב שהרג גר תושב, כאן בגר תושב שהרג ישראל' – ואם הרג נכרי בשגגה, אפילו

דף ח

דין חרישה בשביעית ותוספת שביעית – במועד קטן ג-ד.

ט. א. באלו אופנים האב גולה ע"י בנו והבן גולה ע"י אביו, ובאלו אינו גולה?
 ב. מה דין גלות בהכאת עבד וכותי? מה דין מלקות לחובל בהם?

א. האב גולה ע"י הבן באופנים שאין מצוה בדבר, כגון שלימדו אומנות וכבר יש לו לבן אומנות אחרת. (וכן בשחטב עצים ביער ונשל הברזל מן העץ. תוס').

הבן גולה ע"י אביו – בכל אופן. ולדברי רב כהנא, הדין כן רק לחכמים, אבל לרבי שמעון הסובר חנק חמור מסייף – אינו גולה, שלא מצינו גלות מכפרת אלא לדבר שמיתתו בסייף, ולא במיתת חנק החמורה יותר.

ב. העבד והכותי גולים ולוקים על ידי ישראל, שאם הרגו ישראל בשוגג – גולים, ואם קללוהו – לוקים. וישראל גולה על ידם [כמאן דאמר כותים גרי אמת הם (ע' סנהדרין פה). ואעפ"י שאינם בכלל 'עושה מעשה עמך']. ישראל שקילל כותי אינו לוקה, שכן אינו עושה 'מעשה עמך' (ונשיא בעמך לא תאר). אבל העיד עליו לחייבו מלקות והזום – לוקה. וכן אם הכהו הכאה שאין בה שוה פרוטה – לוקה, כמאן דאמר אין מקישים הכאה לקללה. [ויש דעה המקישה אותם, ולפיה אינו לוקה. ונחלקו בדבר תנאים בסנהדרין פה. ע"ש. ומשמע מהרמב"ם שלהלכה מקישים הכאה לקללה ולפי"ז אינו לוקה].

א. למעשה גזרו על הכותים להיותם כגויים לכל דבריהם, הלכך אין ישראל גולה או לוקה על ידיהם (ע' בפירוש רבי יהונתן מלונגיל, וכ"כ המפרשים בבאור השמטת הרמב"ם).

ב. נחלקו האחרונים במכה את עבדו ושהה יום או יומים עד שמת, האם גולה אם לאו.

ג. המכה את עבדו הכאה שיש בה שוה פרוטה – כתב בספר קצות החשן (תכד, עפ"י ב"י תכ) שאינו לוקה, ואעפ"י שפטור מלשלם שהרי הוא כרכוש, הריהו כשאר חובל בחברו שריבתה תורה לתשלומין ולא למלקות [כי בעצם הוא 'בר תשלומין' אלא שזכה באותו ממון משום מה שקנה עבד קנה רבו. יש מבארים דבריו רק לענין תשלומי צער ריפוי ובושת, שלענין זה אין לרב קנין בו, אבל תשלומי נזק אין בהם חיוב מעיקרא (עפ"י הגר"ח). ולפי"ז אם אין חיוב בתשלומין הנ"ל או שאין בהם שוה פרוטה – לוקה].

דף ט

כ. א. מה דינו של גר תושב שהרג את הנפש בשגגה?

ב. מה דינו של עכו"ם שהרג נפש בשגגה?

ג. מה דינו של ישראל שהרג בשגגה גר תושב?

א. גר תושב שהרג ישראל; אפילו הרגו ללא התראה ואפילו בשגגה – נהרג.

דעת הרמב"ם ורוב הראשונים שנידון למיתה בבית דין. ויש שפרשו נהרג ביד גואל הדם, כי אין לו עיר מקלט, אבל לא בב"ד.

גר תושב שהרג גר תושב – גולה. לדברי רב חסדא: בדרך ירידה דוקא, אבל בדרך עליה – נהרג. ולרבא, בדרך עליה פטור מכלום.